

Do tej nauki nawiązał później Luter i reformacja, kładąc jednostronny akcent na List do Rzymian i na naukę o usprawiedliwieniu. Doprowadziło to ostatecznie do pogłębienia rozdziału między teologią zachodnią i wschodnią.

Paweł w zaświatach

W pierwszych wiekach powstały też utwory, których autorstwo przypisano św. Pawłowi. Są to tzw. apokryfy, czyli anonimowe pisma, które zaczęły pojawiać się w II wieku. Redagowali je nieznanymi dziś autorzy, którzy dla nadania większej powagi swym dziełom publikowali je pod imieniem znanych postaci biblijnych.

Przykładem jest *Korespondencja św. Pawła z Seneką*. Wspominali o niej Hieronim i Augustyn. Uważano ją za autentyczną aż do XV wieku. Było to zapewne szkolne ćwiczenie retoryczne powstałe w IV wieku. Z pewnością świadczy ono o popularności Seneki wśród pierwszych chrześcijan. Zarazem miało pokazać poganom, że wielki filozof pogański szanował św. Pawła. Obaj bowiem dyskutowali ze sobą na równi. Korespondencja ta obejmuje 14 listów. Jeden z nich mówi o pożarze Rzymu i prześladowaniu chrześcijan.

Interesująca jest *Apokalipsa św. Pawła* zawierająca opis podróży, którą Apostoł pod przewodnictwem anioła miał odbyć w zaświatach. Widział tam chwałę zbawionych i kary potępionych. Opisuje też spotkanie w niebie z osobami znanymi z ksiąg Starego i Nowego Przymierza. Apokalipsa ta, znana w języku greckim, łacińskim, a także we wszystkich językach orientalnych, była popularna przez wieki i miała wpływ na *Boską Komedię* Dantego.

Apostołowi przypisano też inne pisma, na przykład *Nauczanie Pawła*, zdradzające wyraźne zabarwienie gnostyczne.

Istnieją również pisma apokryficzne o św. Pawle. Wśród pięciu wielkich apokryficznych dzieł apostolskich ważne miejsce zajmują *Dzieje św. Pawła* ukazujące jego podróże misyjne. Opisują wydarzenia znane z *Dzieł Apostolskich*, włączają jednak częściowo legendarne *Dzieje Pawła i Tekli*, także apokryficzną korespondencję św. Pawła do Koryntian, wreszcie opis męczeństwa Apostoła. W *Dziejach Pawła i Tekli* znajdujemy znany opis Apostoła: „Był on niskiego wzrostu, miał łysą głowę, krzywe nogi, był zdrowy i dobrze zbudowany, brwi mu się zbiegały, miał mały nos i był pełen wdzięku. Twarz jego przybierała raz wygląd ludzki to znowu anielski”. Nawet w swej postaci św. Paweł miał być pełen wdzięku. Ale to dlatego, że pełna wdzięku była jego wiara, myśl zawarta w listach, a także działalność misyjna, która otworzyła drzwi do Kościoła licznym narodom.

Ks. Józef Naumowicz

Autorzy przedstawić Apostoła Narodów opierali się na własnej wyobraźni oraz na opisie zawartym w apokryficznych *Dziejach Pawła i Tekli*. Paweł jest tam opisany jako mężczyzna niewielkiego wzrostu (samo imię Paulus po łacinie oznacza „drobny”, „mały”), z przerzedzonymi włosami.

go oraz to, że jest on autorem listów apostoelskich. Podkreślają też fakt, że Paweł studiował Pisma w szkole rabina Gamaliela w Jerozolimie (Dz 22,3), co było szczególną nobilitacją w świecie ówczesnych myślicieli. Nie da się ukryć, że dzięki wykształceniu, które Szaweł otrzymał przed nawróceniem, mógł później już jako Paweł „zdobyty przez Chrystusa” napisać pod natchnieniem Boga Listy, które weszły w skład kanonu świętych ksiąg.

Zdarza się, że Apostoł jest przedstawiany z mieczem, co stanowi aluzję do jego męczeńskiej śmierci. Jako obywatel rzymski, nie mógł być ukrzyżowany, ale zgodnie

Justyna Doniza

WIZERUNEK APOSTOŁA

W sztuce wczesnochrześcijańskiej

Sposób ukazania św. Pawła w ikonografii wczesnochrześcijańskiej zawiera wyraźną symbolikę. Wielokrotnie Apostoł Narodów jest przedstawiany na malowidłach w czerwonym płaszczu, z księgą lub mieczem w ręku. Czerwony płaszcz wskazuje na bezgraniczną miłość do Chrystusa, gotowość poświęcenia życia w Jego służbie, gotowość męczeństwa za wiarę.

Jako faryzeusz św. Paweł, wyróżniał się żarliwością w zachowywaniu Prawa (Ga 1,14). Od momentu nawrócenia pod Damaszkiem gorliwość zmieniła jedynie swój przedmiot – nie było to już ślepe zachowywanie tradycji przodków, lecz wierne głoszenie Dobrej Nowiny. Bezgraniczna miłość Boga ogarniała go jak płaszcz i do takiej miłości wzywał też uczniów w założonych przez siebie gminach chrześcijańskich (Kol 3,12–13).

Księga, zwój pisma albo kartka listu, z którymi Apostoł jest często przedstawiany, symbolizują rangę Nauczycielskiego Urzędu Kościoła oraz nadprzyrodzoną Mądrość. Uwypuklają jego umiłowanie słowa Bożego

Portret św. Pawła – współczesna wizualizacja komputerowa

z prawem został ścięty mieczem. Nie jest znana dokładna data męczeństwa św. Pawła, wiadomo, że miało miejsce za panowania Nerona.

Przykładowym przedstawieniem św. Pawła w sztuce wczesnochrześcijańskiej jest mozaika znajdująca się w kościele św. Zbawiciela na Chorze w Istambule. Znajduje się ona tuż przy wejściu i zobaczyć można na niej św. Piotra trzymającego klucze oraz stojącego po prawej stronie św. Pawła. Apostoł ma

czarne, przerzedzone włosy i charakterystyczny orli nos. Jest w czerwonym płaszczu. W lewej ręce trzyma zamkniętą księgę, natomiast prawa dłoń została uchwycona w szczególnym geście: połączone dwa palce symbolizują unię hipostatyczną (dwie natury Jezusa Chrystusa – boską i ludzką), a trzy palce luźno wyprostowane to symbol Trójcy Świętej.

Dwa filary Kościoła

Św. Paweł jest obok św. Piotra wielkim głosicielem Ewangelii, dlatego bardzo często można spotkać malowidła, gdzie są oni przedstawiani razem. Dwaj mężczyź-

ni zupełnie różni zarówno pod względem mentalnym (św. Piotr był prostym rybakiem, który zaparł się swojego Mistrza, zaś św. Paweł to uczony w Piśmie, Boży szaleniec, który nie poddał się strachowi przed prześladowaniem), jak i fizycznym. Dlatego na wspólnych przedstawieniach św. Piotra możemy rozpoznać po złotym płaszczu, siwych włosach i brodzie oraz trzymany w ręku kluczach, Paweł natomiast jest zazwyczaj niższy, ma ciemną i nieco dłuższą brodę i wysokie czoło. Jego włosy okalają jedynie boki głowy zaś sama twarz jest wyraźnie węższa, szczuplejsza i dłuższa, bardziej pociągła niż u św. Piotra. Nieodłącznym atrybutem św. Pawła jest księga lub zwój. Obydwaj uosabiają dwie drogi prowadzące do tego samego celu.

Jak naprawdę wyglądał?

Czy jest jednak możliwe odtworzenie rzeczywistego wizerunku Pawła Apostoła? To pytanie zadali sobie naukowcy w Niemczech. Okazało się, że do określenia wyglądu Apostoła można wykorzystać zdobycze współczesnej technologii. Otóż w biurze kryminalnym w północnej Westfalii utworzono szczególny portret pamięciowy, którego celem nie było odnalezienie poszukiwanej osoby, lecz odtworzenie wizerunku człowieka żyjącego przed wiekami. Mężczyzna z tego zdjęcia przyszedł na świat pomiędzy 7 a 10 rokiem po Chrystusie w Tarsie i został zabity pomiędzy 64 a 67 rokiem po Chrystusie. Badania zostały podjęte na prośbę historyka, Michaela Hessemanna z Dusseldorfu. Wcześniej na życzenie uczonego stworzono podobny portret pamięciowy św. Piotra, który został opublikowany w książce o pierwszym papieżu (*Der erste Papst, Archäologen auf der Spur des historischen Petrus*) wręczonej przez autora Janowi Pawłowi II w październiku 2003 na prywatnej audyencji w Rzymie. Powodem stworzenia portretu pamięciowego Pawła z Tarsu stał się ogłoszony przez papieża Benedykta XVI Rok św. Pawła. Już w kwietniu 2008 Hessemann wydał kolejną książkę (*Paulus von Tarsus. Archäologen auf den Spuren des Völkerapostels*). W publikacji został umieszczony portret pamięciowy Pawła z Tarsu. Istnieją więc pewne podobieństwa między przedstawieniami na ikonach a tym portretem – pociągła twarz, ciemne włosy.

Wiemy, że portrety pamięciowe niekiedy odbiegają od rzeczywistego wyglądu postaci. A więc pytanie o faktyczny wygląd św. Pawła pozostaje bez odpowiedzi. Nie umniejsza to jednak wszystkich przedstawień św. Pawła. Cel twórcy ikon, malowideł czy mozaik został osiągnięty – kontemplując wizerunek Pawła z Tarsu, widzimy jego życie i misję, a w rezultacie przesłanie Dobrej Nowiny, której centrum stanowi Jezus Chrystus.

NS

Fot. Anna Kusmirek

Kościół Zbawiciela
na Chorze w Istambule –
św. Paweł (mozaika)